

המבחן האמתי

אפרים ברוידא

הכוחות בחלק-עולם זה. אבל כשם שבא ישראל לא הוליד את חולשתם הצבאית של עמי ערב, אלא רק חשף אותה, כך לא נצחונו של צבא ישראל הוא שיצר את הכוח היהודי. הוא רק הסיר את הלוט מעל פני תהליך רב-שנים; גם בראשית התענינותו של מיניסטר-החץ הבריטי דהאידנא בתהליך זה, כבר מאוחר היה למנוע את גמר שכלולו. צמיחת כלי המדינה אשר פותרתם המחוקקת הוקמה עתה בירושלים החלה זה-כבר. מנעד המושבה האבטונומי בימי התור-כים ועד אסיפת הנבחרים קצוצת-הסמכות בימי המנדט ועד הסוכנות היהודית רותקה חולית לתוליה. בתאי ההתישבות העובדת, בקיבוץ ובמושב, אולי הגיעה הווית העצמאות, במלוא רחב החיים המשקיים והתרבותיים, לידי גילוייה המובהק והשלם ביותר בניסיונות שלטון זר. הנה כי כן, בשעה שביקש השלטון הזר להתזיר את חיינו לתהררובהו, כבר צריך היה לסובב את גלגל ההיסטוריה סיבוב רב מדי לאחור. אותו גציב עליון, שאיים עלינו ב"חלל הריק" שיווצר עם יציאת הבריטים ובאנדלרלוסיה שתבוא בעקבותיו, שכה מה שכתבה ועדת-מלכות ברי-טית על אותה "מלכות בתוך מלכות" אשר הקימו כאן היהודים. מוסדות ההנהלה העצמית של היהודים היה בהם משום ערובה כי תחלל הריק לא יהיה ריק כל-כך.

בלא יודעים סייעה בכך אפילו ממשלח המנ-דט עצמה. ככל שמשכה הממשלה ידה מדאגת-אב לבעיותיה ומצוקותיה של מדינת הבנין והעלית העברית — והיא עשתה זאת בהתמדה ובעקש-נות, — ככל אשר סירבה לקיים חובתה אפילו בתחום שירותי המדינה, כן גבר הלחץ על היהודים עצמם וכן רב מספר התפקידים שנטלו וקיבלו עליהם. ארגונים יהודיים גדולים, וביחוד הסתדרות העובדים, נשאו אפוא בעולם של תפקידי מדינה, המוני חבריהם, ככל אשר כבד עליהם העול, למדו לשאתו. באין דואג להם הוכרחו לדאוג לעצמם. הנסיון שקנו להם, ויכולת האימפרוביזציה בתנאים קשים ומשונים, תאי הממלכתיות העברית שנתקיימו כאן, בדמות מוסדות לאומיים וצורות חיים עצמאיות, מעט כתיאדם מנוסה, ועל הכל, הכוננות הנפשית

החדוה הטבעית בכלי זה ששמו המדינה, אשר היהודים ראוהו תמיד בידי אחרים ועתה הנה הוא בידיהם, לעשות בו ולשחק בו, ואף לשחת בו, כעולה על רוחם; הגאווה המוצדקת בנצחון הצבאי על אויבים רבים ושונים, וביניהם זה המסתתר בערפל ומשלח אחרים לקרב ולאב-דן; כל אלה משהים במקצת את חריפות התחרה שה כלפי החזית העקרית, אשר הקיפה אותנו מכל עבר, חזית שלנו, אשר לה היינו כמהים ומצפים שנים רבות כל-כך, היא חזית העליה. אך, לא לנו המנוחה, לא לנו המרגוע — גורל הדור הוא, ואולי סודה של תקופת התקומה, חזית בחזית שלובה, המאמץ המדיני והמאמץ הצבאי נתנו לנו את עצם הכלי להצלת שרידי העם והשרשתם; מערכת העליה מכוונת למל-חמה על תכנו.

ב

בירושלים בחמשה-עשר בשבט הוצק הכלי יציקה שיש בה בנותן דמות, או לפחות יש בה משום חתירה למתן-דמות. גורתה אבן הפינה למדינה של קבע לישראל. הפיגום היה לבית-מדינה על-פי-עובדה היתה למדינה על-פי-דין. אותו יום לבשה החברה העברית המתרקמת זה ששים ושבעים שנה, דמות משפטית וחוקית; נתקיים התנאי להכרת האומות המאוחדות בישראל שהותנה בהחלטת כ"ט בנובמבר (פרט לקביעת החוקה); נתגשמה השאיפה הכתובה בנוסחת באול, היא תכנית היסוד של הציונות, על הקמת בית לאומי לישראל שיהיה "מובטח במשפט-העמים".

אכן רוב האומות לא חיכו לאסיפה המכוננת, או לכתבת החוקה. הן הקדימו להכיר בנו — אם על-פי-דין ואם על-פי-עובדה — משום שהיינו לעובדה, אשר מאמציו של משרד-החץ הבריטי, על כל שפעת שלוחותיו הדיפלומאטיות ושלוחיו הצבאיים ואפשרויותיו הגלויות והסמויות בתחום המדיני והכלכלי לא הועילו כנגדה ולא כלום. עתה מחפך העולם עיניו, וחלק הגון מן העתונות הבריטית פרק עול הדרכתו של ה"פוריין אופיס" והתחיל מדבר מתוך רחשי כבוד על הגורם החדש שנכנס למורח התיכון ואשר הביא לידי שינוי חריף כל-כך ביחסי

תיהם לא ישמע אף הגה עברי, ויתר על כן, ירגיש כי נקלע לתוך הווי זר ומוזר, לאו דוקא מבחינת האופי המיוחד והטבעי הכרוך בארץ-המוצא, אלא מבחינת עצם המנהגים והיחס לחיים שלא ראינו כמותם בתוכנו עד היום. והיקף הבעיות הללו, והצל שהן מטילות, מתרחב מיום ליום.

אילו היתה משאת-נפשנו מוגבלת בקיבולת של העברת המונים והטלתם בחופי הארץ הזאת, מבחינה גשמית בלבד, גם אז ספק אם אפשר היה להתעלם מבעיות אלה. אך בחיק התפתחותה של עלית ההמונים, הלא מקופל גורלה של מדינת ישראל בעתיד. מה דמות תהיה לחיי העם היושב בה, מבחינה כלכלית וחברתית, מוסרית ותרבותית — בתשובה על שאלה זו נעוץ לא רק פתרון התלבטותו והאבקתו של עם היסטורי גדול, אלא גם עצם מעמדנו וקיומנו הפוליטי. סוף-סוף, דמות מדינה כדמות אנשיה. מיבנה של המדינה ומוסדותיה אינם דבר שלמעלה מן החיים, אלא בכואה וזוהרור של חיי האדם בארץ יום-יום ושעה-שעה. רשאים אנו לומר כי מוסדותיה ומיבנה של המדינה עתידים עוד ללבוש צורה ולפשוט צורה, עד הגיעם לתהליך של גייבוש, והשינויים אשר יבואו בהם יהיו כרוכים ודבוקים בהתקמות הממשית של צורות הכלליות. ויחסי התרבות בחיי יום-יום, ואולם גם עצם קיומה של מסגרת-מדינה זו, אשר הוקמה מתוך התנערות גדולה של כוחות מתפתחים ומתגלים ויצרי-חיים רדומים, תלוי בתוכן אשר ימלאנה. לא קשה לשער במאמץ הדמיון את גורלה של מדינה יהודית בלבו של העולם הערבי והמוסלמי, על-פני רקע אימפריות עוינות, אם תעלה ותגבר בתוך המדינה הלאומנית היהודית הפאשיסטית. והרי התחלת האחת והייחודה לעלייתה ולתגברתה היא בעזובה הרוחנית שנעזבו חלקים חלקים מן הישוב הזה לעדותיו ולשכבות-מוצאו — ובחוסר-האונים שאנו עלויים לגלות, להוותנו ולרועץ לנו, בטיפולנו בעלית ההמונים.

ד.

וגדולה הסכנה. מספר הקולטים נופל בהרבה ממספר הנקלטים והעתידים להיקלט. והן, מבחינת התרבות, גם חלקים ניכרים, מן הישוב היושב בארץ זה-כבר לא יחשבו על הקולטים. טמיעתם התרבותית של גלי אדם גדולים בתוך קיבוץ אנושי קטן לפי הערך היא בעיה תמורה לכל הדעות ובכל הזמנים. הבעיה מחמירה עוד יותר

של המוני היהודים לקבל עליהם דינו של שלטון יהודי שלם, כל אלה הגורמים הללו היו שותפים בהקלת המעבר וביישור המסילה אל העצמאות. רק מתוך הישענות על הכוננות הנפשית הזאת, ועל לוח-השדרה של תנועת פועלים עברית חזקה, אפשר היה לאחוז, מניה וביה, את קרעי רקמת השלטון אשר נקרעה בזעם ובזדון בידי הבריטים, ואף לחשל פה ושם כלים חדשים — ולעשות כן תוך כדי התגוננות, והסתערות, במלחמה רבת קרבנות.

ג.

אך לא רק מסגרתה של מדינה הוקמה תוך כדי מלחמה. באותה שעת מלחמה נכנסו מחוץ-לארץ ונצטרפו לישוב המוני תושבים חדשים, בשיעור שבודאי אין לו תקדים בשום אומה נלחמת, ובשיעור שאין לו תקדים בארץ הזאת גם בימי שלום. עכשיו שהמלחמה מתגלגלת בשביתת-נשק, ואנו נכנסים אולי לתקופה ממרשכת של מעין שלום מזוין, גוברים גלי העליה, ויש לשער כי בשנה זו, אשר בראשיתה אנו עומדים, יכנסו לארץ כשלוש מאות אלף נפש. הבעיות של שיכונם וסידורם הראשון, של שילובם המודרג במשק הקיים ושל הרחבת בסיסנו ההתישבותי ההתעשייתי לשם קליטתם הפרודוקטיבית — כממדיהן לא ידענו עד היום, ומן הדין, ומן ההכרח שתתבענה את מיטב כוח האדם והיכולת בקרבנו. נסיבותיה המיוחדות של המלחמה הליטו מפנינו את רישומיהן האמיתיים של הבעיות הללו, על אף רחבן וכבדן: חלק הגון מן העליה נכנס לצבא מיד לבוא, וחלק אחר נקלט בנקל בזכות התעסוקה הגבוהה והדוחק בפועלים שבאו בעקבות הגיוס. אך הנה כבר מתגלים והולכים כתמי השחור שבקליטת העליה: חוסר-עבודה מרים פה ושם את ראשו הכעור (בשלב זה, מכל מקום, הרי אין זה אלא חוסר-עבודה שמקורו בחוסר תיאום); ההצטופפות ההכרחית בערים ערביות ובשכונות נידחות, בתחום גדול ומסויג, מקשה ומאיטה עד מאד את תהליך הטמיעה התרבותית והלשונית בתוך הישוב הקיים; ההכשרה המקצועית דלה לעומת הצרכים, ויש אפילו בית-ספר מקצועי מן הקיימים, שאין בו תלמידים; יש מאות ילדים שאין עליהם עול תורה ואלפי בוגרים בני עדות מעדות שונות, מונחמים, ואין לעיניהם, „מרכז חיקוי“, תבנית חיים שממנה יראו וכן יעשו. בן-לילה צמחו בעריה וכפריה של הארץ גושיי-ישוב שלמים, שהעובר ברחובר

שלומי אמוניה יבחלו בו. אי־כיבושם של חלקים מן העליה לעבודה פרודוקטיבית בתעשייה ובחקר לאות פירושו גם אי־כיבושם לתרבות, ואין צריך לומר שפירושו אי־כיבושם של היצורים העכורים המפעפעים בדרך הטבע בכל קיבוץ אנושי בלתי־מרוצה, מוכנים לניצולם של פוליטיקאים חסרי רסן וחסרי ריתוי.

ה.

תקנת העליה פירושה תיכונן. כלי הקליטה התרבותית הקיימים דלים הם ומחוסרי־דמיון לעומת הצרכים העצומים, והם טעונים הרחבה ניכרת מתוך גיוסו ושימושו היעיל של כל כוח ההדרכה הרוחני והחברתי המצוי בישוב. אך גם המוסדות התרבותיים המשובחים ביותר לא יצלחו, אם לא תהיה פעולת ההשכלה והתרבות משולבת ומתואמת עם תהליך ההשרשה הכל־כלית והחברתית של העליה. חיות הפרודוקטיביזציה עוברת מן הגולה לארץ גופה. כאן יש לה מלוא הסיכויים להצלחה — לפי שכבר מצוי גזע אנושי, אשר אליו יורכב החוטר החדש, ולפי שקיים מכשיר המדינה, מכשיר של חובה, שבכוחו להדריך ולארגן ולהוליך את האנשים לקראת יעודם. פירושו של דבר תיכונן כולל, שלא יראו את הקליטה התרבותית כסרח־הער דף, אלא כשותף תיוני והכרחי עם הקליטה הכלכלית בתהליך התערותה של העליה. הדרכת המדינה אינה צריכה, כמוכן, לבוא במקום היוזמה הציבורית והחברתית המסועפת הגלומה בצורות חייה והתישבותה של הארץ. עליה לעוררה ולזרזה ולכוונה לאפיקים הנכונים, למעט ביזבון. הרחבה גדולה של התיכונן המקצועי וההכשרה באומנויות ומלאכות, רשת ענפה של עבודות ציבוריות למיניהן, הכלאת צורות חדשות בין קיבוץ ומושב, ואף בין כפר ועיר, ספגות ומשק היס, פיתוח הנגב בצורות חיים קואופרטיביות, כאלה וכאלה תהיינה המשימות אשר לפנינו. כל הארץ תהפוך, וכדין שתהפוך, למעבדה שוקקת חיים והמצאה לשם הפיכת מדינת היהודים למצוי אות גדולה של חיי מיליונים. אך בעת ובעונה אחת, ובצמוד לשידוד־מערכות כלכלי, מן הצורך לחשל כל־יזין חדשים, חזקים ויעילים יותר, להרחבת ההשכלה העברית והעמקתה בהמוני העם. ספרי־לימוד ומילונים, אַנציקלופדיות וספרי מורפת לגוער ולעם, מן הדין שיתחברו וייערכו מחדש מתוך כוונה להקל ולקרב אל ההמונים את העברית ותרבותה, ועם זה לשפר את הרמה

בשעה שהקיבוץ הקולט אף הוא אינו עשוי מיקשה אחת מבחינה תרבותית, ואף רבים — רבים מדי — מן המדברים עברית אינם עוברים לעולם את תחום הדיבור העברי ואינם מגיעים לכתיבה ולקריאה של ממש. אמנם הכוונות הנפשית של מרבית העליה להידבקות בישוב, בחברה ובתרבות, היא גורם רבי־ערך, ומסייעת לו גם העובדה שהעליה אינה עשויה אף היא מעור אחד והילכך אינה מטילה לחוף הארץ גוש לשוני־תרבותי אָחיד, שאחידותו פוגעת בקליטתו. ואולם השאלה אשר לפנינו היא, מה שימוש ייעשה בכוונות הנפשית הזאת, ומה יהיו הכלים אשר יבראו כדי לסייע ולהתיש את קליטתה הרוחנית של העליה.

ולא זו אף זו: תהליך הקמת המדינה לא זו בלבד שהוא מסתיר את ממדי בעיותיה של העליה; הריהו גם תובע וסופג כוח־אדם וכוח רוחני (שאינו רב גם מבלעדי זאת), משקע אותו בבעיותיו הגדולות והקטנות, במנגנוני ובגיגוני, וממעיט בזאת עוד יותר את היכולת הארגונית והתרבותית המצויה לרשות הקליטה. גם אלמלא עמדנו לפני שפעת עולים עצומה זו, היינו חייבים לתת דעתנו על הצורך ב„מערך חדש“ בתחום התרבות. הנצחון הצבאי יש שהוא מוליד צבאיות מנצחת, ומכל מקום ניוולאציה תרבותית ומוסרית; העליה מוסיפה גושי אדם ששרשיהם המוסריים והתרבותיים לא העמיקו, לכל הדעות, בתוך התפתה שערכה להם אירופה; וצחיחות זיקתו של חלק גדול מן הישוב הקיים ומן העליה לתרבות העברית היא הרקע הכללי לתהליך חברתי ותרבותי קשה ומורכב, שאין לו אָח אפילו בארצות הגירה קלאסיות.

אין תקנה לבעיות החמורות שמעוררת עלית ההמונים, אלא אם כן ייראו צרכיה התרבותיים כענין ראשון־במעלה, אך משולב ביתר צרכיה הגשמיים והכלכליים של העליה. הידחקותם של גושים גדולים לתוך רוכלות וסרסרות ופרנסות־בינים מעלה ומביאה עלינו מחדש בתוך ערינו ובפרבריהן את נגעי הגולה במרוכנו ובמגודש. וכשם שהצפיפות והעוני מביאים לידי חולי וזרמה, כך הבדילות הטריטוריאליה בקצות המחנה, החופפת פירוד שבטי, ומצב גפשי וכלכלי מסוים ואָחיד לקבוצות־אדם גדולות, עשויה להצמיח חזיונות יאוש וחולי חברתי: פילוג מתמיד לשכבות־חברה ולדרגות־תרבות, ותחת מלחמה חברתית המעורה בתהליכי ארגונו של הפועל והרמת קרנו — מלחמת מעמדות ממין אשר גם

חות, תוכל לתרום בעזרת ההתישבות העובדת, תרומה מכרעת לחידוש כוחן המזריח והמשפיע של העבודה וההתישבות. הממשלה החדשה, ממשלה פרלמנטרית ראשונה לישראל, תתן ראשית אונה, אם חפצת־חיים היא, בהכרח לחזית הכלכלית, לתקנתה ולהרחבת גבוליה, היא לא תצא ידי חובתה אם לא תתן, בעת ובעונה אחת, מיטב כוחה גם לחזית התרבות: אם לא תעורר את הפרת הישוב על הצורך ועל הסכנות, אם לא תגייס ותארגן — אולי במתכונת צבאית — את כל כוח ההמצאה והיכולת הגלומים בישוב זה, אלה אשר יצרו את המדינה וערכו לנצחונה, לשם נטיעתה האורגנית של העליה בארץ הזאת בגוף וברוח.

הרבה אשים — ולא כולן זרות — מלהטות סביב העליה הגדולה וסביב העם במדינתו המחר דשת. הרי תפיסה דתית שמרנית, המבקשת חניטה לחיינו בצורות שאיברו את כושר־הסתגלותו ומאיימת להפוך את ישובנו לגטר ים־תיכוני המנותק מהחיות האנושות ומלבטי האדם בדורנו; הרי פאשיון המסכן את יחסי המדינה לעולם החוץ, מסרס דמותה מבפנים, המחנך לתרועת גרון ולמכת־אגרוף ולשיטוח מחשבה ולאחיות עינים לשם השלטון העירום; הרי סגידה לארצי־מחשבה, שלא נבחנו בכור חיינו, ושעצם היותם והתפשטותם על אדמת נכר, על כל כשלוניותיהם וחטאיהם, משמש צידוק מספיק לחיקים ולהער ברתם לתחום חיינו, אלה ואלה סכנות האורבות לישוב, ובצדן, ועל כולן, הבערות, והשחיתות, והתלישות, עד שהגרעין האיכותי והמחיה של תנועת העבודה מצטמק והולך, הן משום תהליכי התרחבותה של המדינה והן מטעמים התלויים במשבר הפנימי של התנועה, עשויים גלי העליה להציף ולסחוף את החלקה המטופחת. התאזרות טוטאלית למען תקנתה הגשמית והרוחנית של העליה כמוה כהתאזרות למלט ולקיים את פרי מאמצייהם של כמה דורות חלוציים, ואת הישגה החיוני ביותר של המהפכה העברית.

הכללית של ידיעת הלשון, אגב עבודה זו יהיה מקום לקבוע סייגים והבחנות, שיעשירו את הלשון ויוסיפו לה כוח ודיוק.

המהפכה העברית היתה מהפכה של יוצאי חלצי מעמד־הבינים היהודי שנעשו עם עובד בגזירת יעד ורצון כאחד. זיווג זה אין יסוד שיפסק כוחו לפעול ולהפעיל. עליית ההמונים, אסור שתערער ותעקור את הישגינו החברתיים והכלכליים. לפנים היתה לנו הכשרה בחוץ־לארץ, הכשרה למעטים; לפנים היתה לנו, כביכול, שהות; לפנים היתה העליה, במידה ניכרת, מעשה בחירה מרצון. עכשיו הכרח לבקש דרכים חדשות להכשרה, להגביר את קצב הפרודוקטיביזציה, ולהתגבר על הכוח־המושך של האלטרנטיבות הקלות בחיי הארץ. מ כמה בחינות יוכל כוחה המכוון והמסדיר של המדינה למלא, אם ישומש בתבונה, את פירצות הסטיכיה וההפקר. אך עיקר העומס והדאגה לנפש העליה ולדמות אשר תיערך לה, יוטל בהכרח, ובדין, על תנועת הפועלים העברית.

אילו זכינו, היחה תנועת הפועלים העברית מקדמת את פני העליה הגדולה (אשר כל ימיה התפללה למצוה זו אימתי תבוא לידה ותקיימנה) ברב התלהבות ובשפע כוח; אילו זכינו, היתה מקדמת אותה כשהיא מאוחדת, ואילו קידמתה במאוחד ובמלוכד, כי עתה היתה נמצאת לה תנופה מספקת להרמת המשא הגדול. עכשיו שלא זכינו, אין לנו אלא להתאמץ, איש איש לפי כוחו, מפלגה מפלגה לפי יכלתה ומצפונה, לשמור את צלמו האנושי והתרבותי ואת ריקמתו החברתית של מיפעל התקומה. הצבא, בהקיפו בקביעות חוזרת חלק הגון מן העליה והישוב, יהיה אם יותאם לכך, גורם גדול במתן דמות לעליה; השל־סון, בחוקקו חוקים ובהקנותו זכויות אזרח, יוכל לסייע לא מעט לעשות את המישטר העברי בארץ ליסוד חייה ולמטרה חינוכית ברורה של המדינה כולה; והסתדרות, המורגלת בגיוס כר